

**UCHWAŁA Nr XXX/212/2021
RADY POWIATU STRZYŻOWSKIEGO
z dnia 26.05.2021 r.**

w sprawie przyjęcia „Programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie na lata 2021-2023”

Na podstawie art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 920) w związku z art. 6 ust. 4 pkt 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 218 z późn. zm.)

Rada Powiatu Strzyżowskiego uchwala, co następuje:

§1. Przyjmuje się „Program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie na lata 2021-2023” stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§2. Wykonanie Uchwały powierza się Zarządowi Powiatu Strzyżowskiego.

§3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

**PRZEWODNICZĄCA
RADY POWIATU**
mgr Małgorzata Skalska-Nieroda

Załącznik
do Uchwały Nr XXX/212/2021
Rady Powiatu Strzyżowskiego
z dnia 26.05.2021 r.

**PROGRAM ODDZIAŁYWAŃ
KOREKCYJNO-EDUKACYJNYCH DLA OSÓB
STOSUJĄCYCH PRZEMOC W RODZINIE
NA LATA 2021–2023**

**Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
w Strzyżowie**

Spis treści

I. Uzasadnienie programu	4
II. Podstawy prawne programu i założenia programowe	5
III. Diagnoza i analiza danych związanych ze stosowaniem przemocy w powiecie strzyżowskim	8
IV. Cele programu.....	15
V. Zawartość programu	16
VI. Podmiot i osoby realizujące program.....	20
VII. Adresaci programu.....	21
VIII. Warunki uczestnictwa w programie	21
IX. Sposób realizacji programu.....	22
X. Partnerzy programu.....	25
XI. Źródła finansowania programu	25
XII. Monitoring	26
XIII. Zagrożenia realizacji programu i zakończenie	26

I. Uzasadnienie programu

Przemoc w rodzinie jest jednym z problemów społecznych dotyczących polskie społeczeństwo. Niemal każdego dnia jesteśmy świadkami przemocy, jego ofiarami czy obserwatorami zachowań demonstrujących czyjąś przewagę, władzę, siłę, która wywołuje cierpienia innych lub przeciwnie, działania manifestujące czyjąś bezsilność, potrzebę czyjejs uwagi, sprawiając ból, poniżając, zmuszając do uległości czy szukania pomocy. Jednocześnie prawie codziennie media donoszą o kolejnych porzuconych noworodkach, dzieciach maltretowanych przez swoich rodziców, lub ich partnerów, o maluchach, które umierają w skutek pobicia lub zaniedbania, aktach przestępczych na tle seksualnym.

Można spotkać wiele definicji przemocy w rodzinie i według najczęściej stosowanych, przemoc jest to zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie przeciw członkowi rodziny, naruszające prawa i dobra osobiste, powodujące cierpienie i szkody. Zgodnie z art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2020 r. poz. 218 z późn. zm.), przemoc w rodzinie to jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób najbliższych (w rozumieniu art. 115 § 11 Kodeksu karnego), a także innych osób wspólnie zamieszkujących lub gospodarujących, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą. W prawnym rozumieniu przemoc nie dotyczy tylko członków rodziny, ale również tych, które pozostają z sobą w relacji zależności poprzez wspólne zamieszkanie. Niezależnie jednak od przyjętej definicji przemoc jest zjawiskiem złożonym, przynoszącym ofierze ból i cierpienie.

Przemoc nie zawsze łamie prawo karne, ale zawsze narusza prawa drugiej osoby np. prawo do odpoczynku, do własnego zdania, do samostanowienia o sobie, do godności i szacunku. Jedną z charakterystycznych cech przemocy jest dysproporcja sił między ofiarą a sprawcą. Przemoc zawsze będzie pojawiała się w relacji słabszy-silniejszy. Oczywiście nie chodzi tu tylko o siłę fizyczną, ale także o przewagę społeczną, emocjonalną, ekonomiczną, intelektualną. Sprawca najczęściej jest najbliższą osobą dla swojej ofiary i dobrze wie, w jaki sposób zdobyć nad nią przewagę, zyskać kontrolę. Jak zniewolić jej umysł, jak spowodować, by osoba krzywdzona zachowywała się zgodnie z jego oczekiwaniami. Osoba stosująca przemoc zna marzenia, plany, nadzieje osoby krzywdzonej, zna też jej słabości, kompleksy i potrafi to wykorzystać w celu zdobycia nad ofiarą kontroli.

Dlatego tak ważne są działania powstrzymujące sprawców i prowadzące do zakończenia przemocy w rodzinie. Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie w art. 4 wskazuje na konieczność stosowania wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych. W art. 6 ust. 4 ustawa określa, że do zadań z zakresu administracji rządowej, realizowanych przez powiat należy w szczególności opracowywanie i realizacja programów oddziaływań korekcyjno - edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

Poddając osobę stosującą przemoc odpowiednim oddziaływaniom korekcyjno – edukacyjnym, możemy doprowadzić do redukcji jej nieprawidłowych zachowań, ukształtowania postawy partnerstwa i szacunku wobec drugiego człowieka oraz odpowiedzialności za popełnione czyny. Idea tych oddziaływań wobec sprawców wywodzi się z przekonania, że z uwagi na fakt, że zachowania przemocowe w rodzinie są wyuczone i przejmowane z pokolenia na pokolenie, istnieje możliwość korekty takich zachowań, połączonej z edukacją, niezbędną do uświadomienia sprawcy, że zachowania takie mają w istocie charakter przemocy wobec osoby najbliższej. Dlatego udzielenie ukierunkowanej pomocy specjalistycznej jest niezbędnym celem każdego działania korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie, ale równie ważna jest wszechstronna pomoc: psychologiczna, psychiatryczna, prawna i inna osobom skrzywdzonym przez p.

Programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych powinny więc stanowić część całego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz uzupełniać różne formy interwencji prawnych i administracyjnych podejmowanych wobec sprawców. Jednak efektywność tych oddziaływań jest uzależniona od woli i motywacji samego uczestnika.

II. Podstawy prawne programu i założenia programowe

Program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie stanowi część systemu działań skierowanych na przeciwdziałanie przemocy w rodzinie i dopełnienie form administracyjno-prawnych podejmowanych wobec sprawców przemocy. Program został opracowany z uwzględnieniem wytycznych do tworzenia modelowych programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

Podstawą prawną do realizacji przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Strzyżowie programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie stanowi art. 6 ust. 4 pkt. 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu

przemocy w rodzinie (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 218 z późn. zm.) zgodnie z którym: „Do zadań z zakresu administracji rządowej realizowanych przez powiat należy w szczególności opracowanie i realizacja programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie”.

Pozostałe akty prawne:

1. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne. (Dz. U. Nr 50, poz. 259).
2. Uchwała nr 16 Rady Ministrów z dnia 1 lutego 2021 r. w sprawie ustanowienia Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na rok 2021 (M. P. z 2021 r. poz. 235).
3. Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na rok 2021 (kontynuacja WPPPwR na lata 2014 – 2020 przyjęty uchwałą Nr XXXII/543/21 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 15 lutego 2021 r.
4. Ramowy program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie przyjęty uchwałą Nr XLV/926/14 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 22 kwietnia 2014 r.
5. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych dla Powiatu Strzyżowskiego na lata 2020-2027.
6. Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie dla powiatu strzyżowskiego na lata 2018-2025.
7. Program działań profilaktycznych wobec dzieci zagrożonych przemocą w rodzinie dla powiatu strzyżowskiego na lata 2018-2025

Założenia do tworzenia niniejszego programu opierają się na aktualnym stanie wiedzy na temat przemocy domowej i prowadzą do stwierdzenia, że:

- 1) przemoc domowa jest wyuczonym zachowaniem, które przynosi zyski i straty dla sprawcy,
- 2) przemoc domowa ma uwarunkowania kulturowe,
- 3) przemoc domowa jest tolerowana i wzmacniana przez postawy i poglądy wielu ludzi często zakorzeniona jest we wzorach postępowania przekazywanych z pokolenia na pokolenie,

- 4) przemoc domowa jest szkodliwym i raniącym nadużywaniem siły i władzy oraz dążenia do kontrolowania małżonka, partnera, dziecka lub sytuacji rodzinnej,
- 5) można nauczyć się nie stosowania przemocy, nigdy nie należy godzić się na przemoc i rezygnować z jej powstrzymania,
- 6) stosowanie przemocy w żadnym przypadku nie może być usprawiedliwiane stwierdzeniem, że było skutkiem prowokacji ze strony ofiary,
- 7) korzenie przemocy domowej tkwią w stereotypach kulturowych i obyczajowych dotyczących płci, rasy, orientacji seksualnej, które usprawiedliwiają dyskryminację jednostek i grup społecznych,
- 8) stosowanie przemocy domowej jest wyborem, za który sprawca ponosi odpowiedzialność moralną i prawną.

Mając na uwadze powyższe założenia niniejszy program opiera się na współczesnych rozwiązaniach uwzględniających podejście integracyjne, łączące wybrane elementy tradycyjnych modeli pracy ze sprawcami przemocy, do których należą:

1. Problem władzy i kontroli w relacjach międzyludzkich, w tym:
 - a) potrzeby osób stosujących przemoc dotyczące kontroli i władzy,
 - b) obwiniane ofiar przemocy, stosowanie zaprzeczenia,
 - c) proces wiktyimizacji,
 - d) praca nad rozróżnieniem zachowań agresywnych i asertywnych.
2. Stosowanie procedur behawioralno-poznawczych w celu korygowania postaw i zachowań związanych z przemocą, w tym:
 - a) proces zmiany zachowań i postaw,
 - b) ćwiczenie nowych konstruktywnych form myślenia i reagowania,
 - c) odpowiednie podejmowanie decyzji w sytuacjach konfliktowych,
 - d) utrzymanie egalitarnych relacji międzyludzkich bez przemocy.
3. Trening umiejętności społecznych.
4. Trening komunikacji interpersonalnej, w tym:
 - a) zdolność do rozpoznawania i konstruktywnego wyrażania uczuć, słuchania innych,
 - b) umiejętność rozwiązywania konfliktów oparta na negocjacjach i kompromisach,
 - c) rozpoznawanie form wrogości i braku szacunku,
 - d) uczenie się konstruktywnych postaw wobec innych.
5. Promocja pozytywnych wartości, w tym:
 - a) potrzeba bezpieczeństwa w związku i w rodzinie,
 - b) akceptacja uczuć, opinii, postępowania innych,

- c) modelowanie pozytywnych form i umiejętności rodzicielskich, formy dyscypliny bez przemocy jako alternatywa dla agresywnego karania.
6. Rozwój samokontroli u sprawców przemocy, w tym:
- a) komunikacja służąca współpracy,
 - b) złość i inne trudne uczucia,
 - c) sposoby wyciszenia, zatrzymywania zachowań agresywnych.

III. Diagnoza i analiza danych związanych ze stosowaniem przemocy w powiecie stryżowskim

Diagnoza stosowania przemocy w Powiecie Stryżowskim została sporządzona na podstawie informacji i analizy danych od Przewodniczących Zespołów Interdyscyplinarnych z terenu gmin powiatu stryżowskiego oraz Komendy Powiatowej Policji w Stryżowie. Zebrane dane stanowiły podstawę do poznania skali występowania zjawiska przemocy w rodzinie oraz działań podejmowanych w ramach systemu przeciwdziałania przemocy. Należy zaznaczyć, że dane instytucjonalne nie odzwierciedlają rzeczywistej skali zjawiska.

Dane liczbowe określające skalę zjawiska przemocy w rodzinie, które zostały zaprezentowane odnoszą się do osób, wobec których podjęto działania na podstawie „Niebieskiej Karty”. Działania te obejmują ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli Ośrodków Pomocy Społecznej, Gminnych Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Policji, placówek oświatowych oraz ochrony zdrowia w sytuacji podejrzenia stosowania przemocy w rodzinie. Przedstawiciele w/w instytucji i służb przekazują informację o podjętych działaniach do Przewodniczącego Zespołu Interdyscyplinarnego, który do każdej prowadzonej procedury powołuje grupę roboczą, zajmującą się już konkretnym przypadkiem. W skład grupy roboczej mogą wchodzić także kuratorzy zawodowi, psychologowie, pedagodzy, specjaliści w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie lub też przedstawiciele innych instytucji mających informację na temat konkretnej rodziny i mogących wesprzeć ją swoją wiedzą i doświadczeniem.

Teren powiatu stryżowskiego nie jest wolny od zjawiska przemocy w rodzinie. Tabela Nr 1 przedstawia liczbę rodzin w których występuje zjawisko przemocy w rodzinie. Analizując dane, można zauważyć, iż liczba rodzin dotkniętych przemocą w poszczególnych gminach jest zróżnicowana. Na podstawie danych możemy stwierdzić, że mamy do czynienia z pewną stabilizacją tego zjawiska. W gminie Stryżów wystąpił w latach 2018 i 2019 nieznaczny spadek liczby rodzin doświadczających przemocy w stosunku do roku wyjściowego 2017. W gminach Niebylec i Wiśniowa liczba rodzin dotkniętych problemem zjawiska przemocy

w latach 2017 i 2019 utrzymuje się na podobnym poziomie. Do wzrostu liczby rodzin uwikłanych w problem przemocy doszło na terenie gminy Czudec i Frysztak.

Tabela Nr 1.

Liczba rodzin w których występuje zjawisko przemocy w rodzinie oraz częstotliwość zdarzeń przemocy w gminach powiatu strzyżowskiego w latach 2017-2019

Gmina	Rok	liczba rodzin	Częstotliwość zdarzeń		
			1 raz	2-5 razy	6 razy i więcej
Czudec	2017	26	22	4	0
	2018	31	27	3	1
	2019	35	32	3	0
Frysztak	2017	14	11	3	0
	2018	17	15	2	0
	2019	22	18	4	0
Niebylec	2017	33	29	4	0
	2018	40	33	7	0
	2019	34	25	9	0
Strzyżów	2017	53	38	15	0
	2018	51	42	9	0
	2019	51	42	8	1
Wiśniowa	2017	17	15	2	0
	2018	18	17	1	0
	2019	18	16	2	0

Źródło: Opracowanie własne Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Strzyżowie

Oceniając przestrzenne zróżnicowanie zjawiska przemocy w rodzinie na podstawie struktury ilościowej (liczby rodzin w gminach powiatu w których występuje przemoc, w poszczególnych latach) można powiedzieć, że w całym okresie „liderem” - jeżeli można to rozpatrywać w takich kategoriach jest gmina-miasto Strzyżów, a więc gmina, w której zamieszkuje najwięcej osób w powiecie. Na drugim i trzecim miejscu w tym rankingu plasują się gminy Czudec i Niebylec. Na przeciwnym biegunie, czyli tam, gdzie liczby rodzin z przypadkami przemocy jest najmniej, jest gmina Frysztak i Wiśniowa.

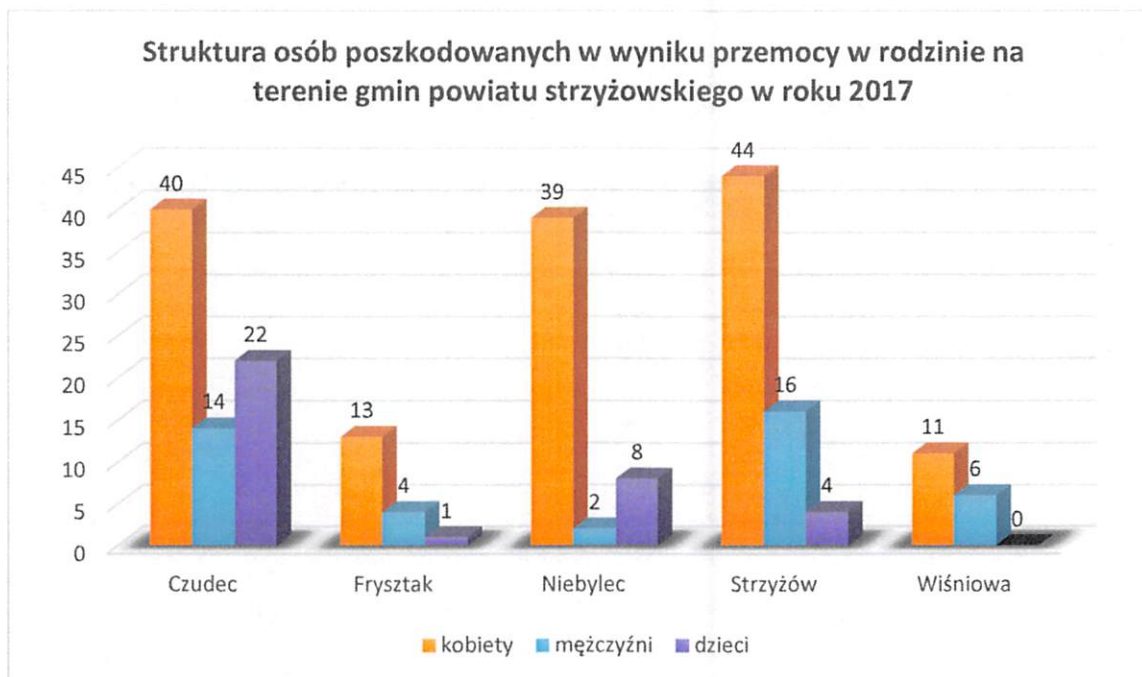
Tabela Nr 2.**Liczba osób poszkodowanych w wyniku przemocy w rodzinie na terenie powiatu strzyżowskiego w latach 2017-2019**

Gmina	Rok	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	Dzieci
Czudec	2017	76	40	14	22
	2018	74	37	16	21
	2019	95	41	17	37
Frysztak	2017	18	13	4	1
	2018	24	16	3	5
	2019	29	19	5	5
Niebylec	2017	49	39	2	8
	2018	58	38	2	18
	2019	64	35	2	27
Strzyżów	2017	64	44	16	4
	2018	55	45	10	0
	2019	59	46	7	6
Wiśniowa	2017	17	11	6	0
	2018	19	14	2	3
	2019	20	14	5	1

Źródło: Opracowanie własne Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Strzyżowie

Z punkty widzenia istoty problemu ważna jest nie tylko liczba rodzin, ale również liczba osób poszkodowanych i ich struktura. Okazuje się, że niechlubnym liderem pod względem liczby osób poszkodowanych w wyniku przemocy w 2019 roku była gmina Czudec (Tab. Nr 2) W odniesieniu do tej gminy dodatkowo niepokojące jest to, iż w tym gronie poszkodowanych jest bardzo dużo dzieci. Dodać należy jeszcze, że w okresie objętym analizą w dwóch gminach, a mianowicie we wspomnianej już gminie Czudec oraz w gminie Niebylec zwiększyła się liczba osób poszkodowanych w wyniku przemocy.

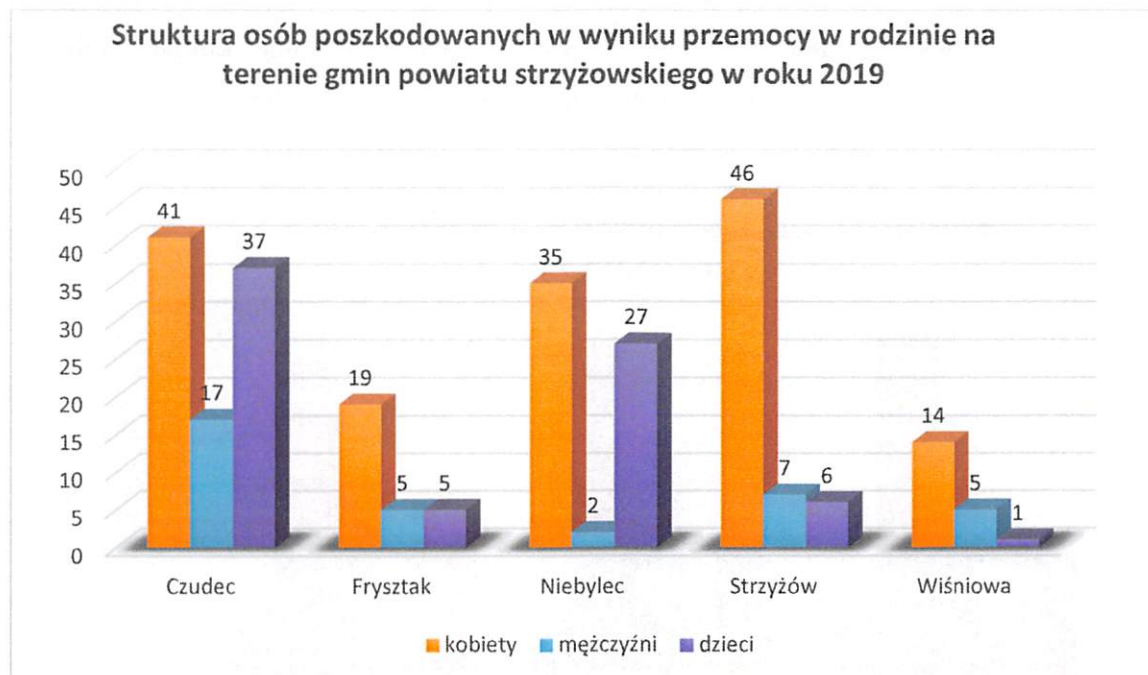
Na poniższych wykresach przedstawiono strukturę osób poszkodowanych w wyniku przemocy w rodzinie latach 2017-2019. W największym stopniu w wyniku zjawiska przemocy domowej poszkodowane są kobiety, rośnie udział mężczyzn oraz relatywnie wysoki jest udział dzieci (zwłaszcza w gminie Czudec i Niebylec).

Źródło: Opracowanie własne Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Strzyżowie

Źródło: Opracowanie własne Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Strzyżowie

Źródło: Opracowanie własne Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Strzyżowie

Kolejne zestawienie zaprezentowane w Tabeli Nr 3 pokazuje liczbę osób, co do których istnieje podejrzenie o stosowaniu przemocy w rodzinie w poszczególnych gminach powiatu.

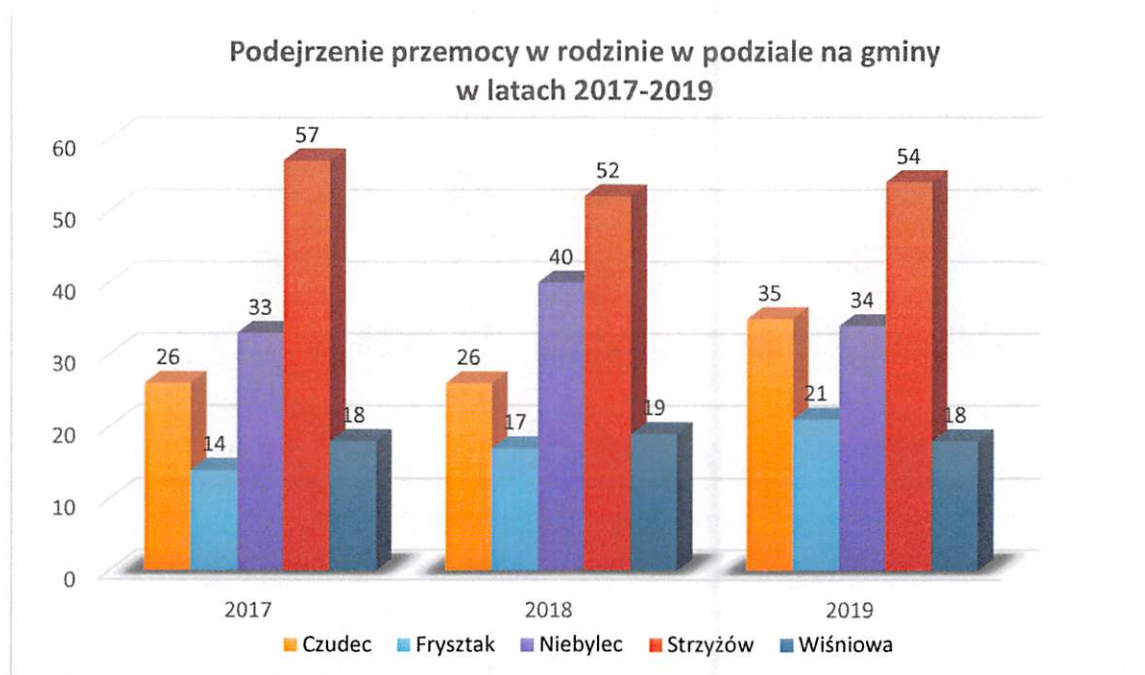
Tabela Nr 3.

Liczba osób co do których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie na terenie powiatu strzyżowskiego w latach 2017-2019

Gmina	Rok	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	Maloletni
Czudec	2017	26	0	25	1
	2018	26	4	22	0
	2019	35	1	33	1
Frysztak	2017	14	1	13	0
	2018	17	1	16	0
	2019	21	2	19	0
Niebylec	2017	33	2	31	0
	2018	40	2	38	0
	2019	34	3	31	0
Strzyżów	2017	57	3	54	0
	2018	52	3	49	0
	2019	54	3	50	1
Wiśniowa	2017	18	0	18	0
	2018	19	7	12	0
	2019	18	2	16	0

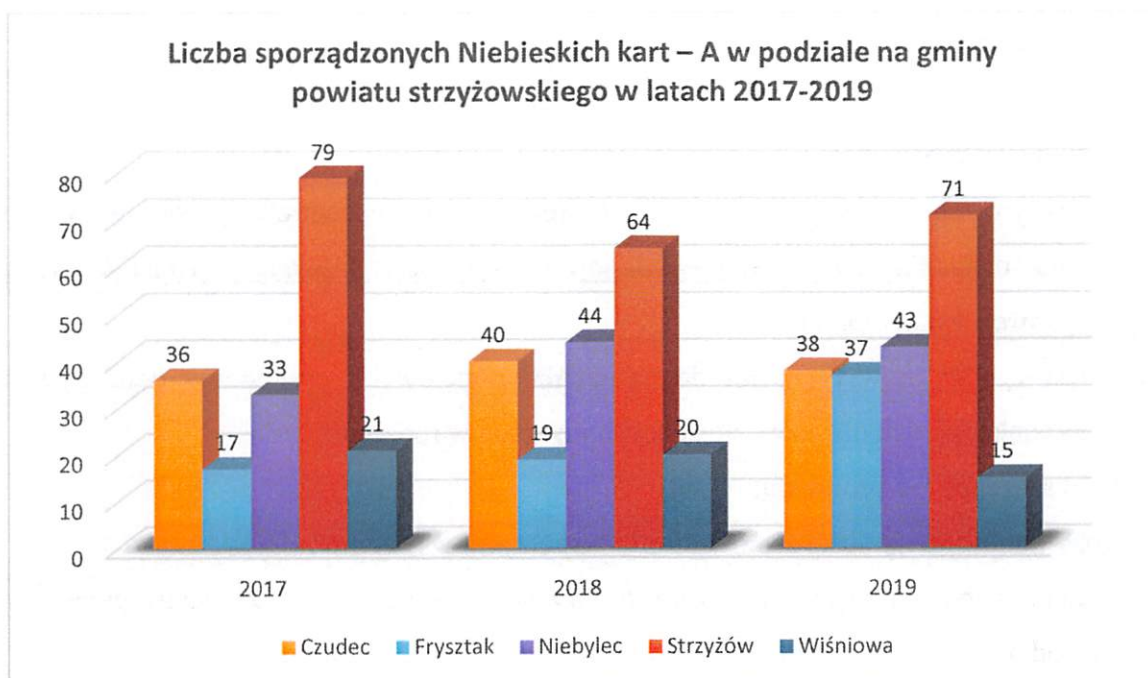
Źródło: Opracowanie własne Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Strzyżowie

W całym badanym okresie najwięcej przypadków podejrzenia o przemoc w rodzinie odnotowano w mieście-gminie Strzyżów. Drugie miejsce, zajmuje gmina Niebylec. Najszybciej rosnąca liczba osób podejrzanych o stosowanie przemocy jest w gminie Czudec.

Źródło: Opracowanie własne Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Strzyżowie

Analizując sytuację dotyczącą występowania podejrzenia stosowania przemocy w rodzinie warto zwrócić uwagę na sytuację związaną ze sporządzaniem „Niebieskich Kart”. Zestawiając te dane z liczbą sporządzonych Niebieskich Kart, z uwzględnieniem podziału na gminy można zauważyć, iż najwięcej tych kart sporządzono właśnie w gminach Strzyżów, Czudec i Niebylec, a więc w gminach, gdzie zauważa się, najwięcej przypadków podejrzenia stosowania przemocy w rodzinie.

Źródło: Opracowanie na podstawie Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie dla Powiatu Strzyżowskiego na lata 2018-2025

Jak wynika z powyższej analizy problem przemocy w rodzinie ciągle ma miejsce, choć występuje on z różnym nasileniem w poszczególnych gminach powiatu. Z punktu widzenia polityki społecznej problemy przemocy w rodzinie wymagają szczególnej uwagi, a zwłaszcza gdy dotyczą one dzieci.

IV. Cele programu

1. Główny cel programu:

Głównym celem programu wokół którego będą koncentrowały się wszystkie podejmowane działania jest powstrzymanie osoby stosującej przemoc w rodzinie przed dalszym stosowaniem przemocy.

Cel ten jest zgodny z wytycznymi do tworzenia modelowych programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

2. Cele szczegółowe programu:

- rozwijanie umiejętności samokontroli i współżycia w rodzinie;
- kształtowanie umiejętności w zakresie wychowania dzieci bez używania przemocy w rodzinie;
- uznanie przez osobę stosującą przemoc w rodzinie swojej odpowiedzialności za stosowanie przemocy;
- zdobycie i poszerzenie wiedzy na temat mechanizmów powstawania przemocy w rodzinie;
- uzyskanie informacji o możliwościach korzystania z działań interwencyjnych, pomocowych, terapeutycznych i psychoterapeutycznych.

Cele szczegółowe są zgodne z § 4 Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływanie korekcyjno-edukacyjne.

Należy jednak zaznaczyć, że realizując powyższy cel główny nie można pominąć zasady ochrony bezpieczeństwa, autonomii i dobra osób krzywdzonych przez osobę stosującą przemoc – w żadnym przypadku program nie przewiduje i nie akceptuje sytuacji i zachowań, które mogłyby akceptować współodpowiedzialność osoby krzywdzonej za przemoc wobec niej stosowaną.

Cel główny ukierunkowany jest na rozpoznanie i zmianę zachowań i postaw osób stosujących przemoc w rodzinie. Program nie stanowi jednak formy osobistej psychoterapii sprawcy a jedynie koryguje jego niepożądane i szkodliwe zachowanie i postawy.

Nie rezygnujemy jednak całkowicie z udzielania pomocy psychologicznej dla sprawców, która stanowi uzupełnienie oferty uczestnictwa w tym programie.

V. Zawartość programu

Oddziaływania korekcyjno-edukacyjne wobec osób stosujących przemoc w rodzinie powinny być prowadzone w formie programów psychologicznych, edukacyjnych i socjalizacyjnych, ukierunkowanych na taką zmianę zachowań i postaw osób stosujących przemoc, która zmniejszy ryzyko dalszego stosowania przemocy oraz zwiększy ich zdolności do samokontroli agresywnych zachowań i konstruktywnego współżycia w rodzinie.

Zawartość merytoryczna programu skoncentrowana jest na osiągnięciu celu podstawowego i zawiera elementy, które dostarczają wiedzy, tworzą okazję do poznania siebie oraz pozwalają na zmianę form myślenia i reagowania.

Najważniejszymi z tych elementów są:

1. Rozpoznanie diagnostyczne:

- uzyskanie i opracowanie informacji o funkcjonowaniu każdego z uczestników;
- rozeznanie sytuacji życiowej osoby stosującej przemoc oraz specyfice przemocy, której był sprawcą.

W celu przeprowadzenia rozpoznania planuje się przeprowadzenie wywiadów i ankiet oraz dokonanie analizy zgromadzonej dokumentacji. Przeprowadzona analiza udzieli odpowiedzi na pytania dotyczące cech osobowościowych sprawcy przemocy, okoliczności stosowania przemocy, sytuacji rodzinnej i zawodowej oraz okoliczności skierowania do udziału w programie.

2. Edukacja:

Zaznajomienie uczestników programu z tematyką przemocy w rodzinie i jej mechanizmami. Dobór treści edukacyjnych uwzględniających cele programu oraz specyfikę uczestników i obejmuje:

- społeczno-kulturowe źródła i okoliczności przemocy domowej (mity i stereotypy) oraz zaniechanie osób najbliższych – ukazanie uczestnikom powiązania pomiędzy przemocą, a stereotypami dotyczącymi płci i relacji pomiędzy kobietami i mężczyznami oraz rodzicami i dziećmi. Wskazanie na realne i wyobrażone różnice między kobietami i mężczyznami. Ukazanie realnych i wyobrażonych aspektów opieki nad osobami najbliższymi;

- definicja przemocy, jej rodzaje, formy i dynamika;
- problem władzy i kontroli w relacjach międzyludzkich – poznanie potrzeb sprawców w zakresie władzy, kontroli i opieki, zwrócenie uwagi na zaprzeczenie odpowiedzialności za przemoc i obwinianie ofiar lub bagatelizowanie problemu, ukazanie procesu wiktyimizacji, rozróżnianie zachowań agresywnych i asertywnych, rozpoznanie osobistych postaw związanych z przemocą, uczenie się odpowiedzialności za własne decyzje.
- planowanie i rozwijanie samokontroli – poznanie mechanizmów agresywnych zachowań, ukazanie mechanizmu zaprzeczenia aktom przemocy i zniekształcenia obrazu minionych wydarzeń, celowego zniekształcenia myślenia oraz unikania świadomego wyboru i decyzji, rozpoznawanie „sygnałów ostrzegawczych”, ćwiczenie „przerwy na ochłonięcie” jako doraźnej techniki powstrzymywania agresywnych reakcji, przygotowanie przez uczestników indywidualnego planu zapobiegania agresywnym zachowaniom oraz zaniedbywania najbliższych.
- komunikacja interpersonalna – rozwijanie zdolności do rozpoznawania i konstruktywnego wyrażania uczuć, umiejętności dbania o intymność i empatycznego słuchania innych oraz reagowania z szacunkiem na ich potrzeby, rozwijanie umiejętności rozwiązywania konfliktów opartych na negocjacjach i kompromisach, rozpoznawanie różnych form wyrażania wrogości i braku szacunku oraz uczenie się pozytywnych postaw wobec innych;
- promocja pozytywnych standardów wartości – wzmacnianie poczucia odpowiedzialności za bezpieczeństwo w związkach i w rodzinie, szczerść i solidność, wzmacnianie akceptowania osobistej odpowiedzialności za swoje postępowanie, rozwijanie zdolności do szacunku i wsparcia oraz akceptacji dla uczuć, opinii i postępowania innych członków rodziny, sprawiedliwość i równość w podziale praw i obowiązków w rodzinie, wspieranie idei partnerstwa ekonomicznego i gotowości do wspierania dzieci, niezależnie od formalnego statusu małżeństwa;
- zaburzenia życia rodzinnego spowodowane uzależnieniami – rozpoznawanie uzależnienia od alkoholu i narkotyków, specyfika związku między nadużywaniem substancji chemicznych a stosowaniem przemocy, zaburzenia życia rodzinnego spowodowane patologicznym zachowaniem rodziców, rozpoznanie jak ślady bycia krzywdzonym przekształcają się we wrogość wobec innych;
- wpływ przemocy domowej na zachowanie i psychikę dzieci – wyjaśnienie i uświadomienie uczestnikom wpływu przemocy domowej i zaniedbywania na psychikę

i zachowanie dzieci, uświadomienie, że takie zachowania opiekunów krzywdzą dzieci i uczą je stosowania przemocy w dalszym życiu, modelowanie pozytywnych form i umiejętności rodzicielskich, wskazania formy dyscypliny bez przemocy jako alternatywy dla agresywnego karania;

- tolerancja i szacunek wobec osób starszych i niepełnosprawnych – sprawcy przemocy powinni uczyć się pozytywnych zachowań wobec ludzi starszych i niepełnosprawnych (członków ich rodzin) i radzenia sobie z sytuacjami kryzysowymi, o wiele częściej pojawiającymi się w rodzinach, gdzie są osoby starsze i niepełnosprawne, w sposób inny niż stosowanie wobec nich przemocy. Treści edukacyjne powinny przekazywać informację o trudnościach w kontaktach interpersonalnych osób zdrowych, w sile wieku z osobami starszymi lub niepełnosprawnymi;
- przemoc seksualna – rozpoznawanie poniżających i nieakceptowalnych przez partnerkę/partnera zachowań i sytuacji związanych z seksem jako formy przemocy.

Zajęcia edukacyjne będą prowadzone w formie: wykładów, dyskusji, itp.

3. Ćwiczenia praktyczne w formie warsztatów – mają skorygować doświadczenia osobiste sprawców przemocy, zmienić ich zachowania i postawy oraz rozwijać umiejętności samokontroli emocji i konstruktywnego życia w rodzinie. Warsztaty oparte będą na pracy grupowej (zastosowane będą m.in. ćwiczenia z zakresu socjoterapii i psychoterapii, praca grupowa, odgrywanie scenek, oglądanie filmów edukacyjnych, fabularnych, które zobrazują uczestnikowi programu konsekwencje stosowania przemocy).

4. Tematyka zajęć:

- Przemoc – definicja, rodzaje przemocy, cykle przemocy.
- Złość, rola złości w życiu człowieka. Pozytywne i negatywne skutki.
- Emocje – jak je przeżywać?
- Samokontrola i sposoby radzenia sobie ze złością. Praca nad indywidualnym planem bezpieczeństwa.
- Czy można odbudować związek? Elementy integrujące: szacunek, wsparcie, zaufanie, szczerość, odpowiedzialność, partnerstwo, negocjowanie, sprawiedliwość.
- Rodzina jako wspólnota. Cechy zdrowej rodziny i rodziny dysfunkcyjnej.
- Zasady sprawiedliwej kłótni.
- Wychowywanie bez przemocy. Co znaczy „kochać i wymagać”?
- Jak stawiać granice dziecku? Czy karać? Co w zamian kar?
- Podsumowanie i zakończenie programu.

Zakłada się, że uczestnicy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych nabędą niżej wymienione umiejętności:

W sferze wiedzy uczestników programu:

- a) sprawcy przemocy zdobędą wiedzę, która pomoże im zrozumieć dynamikę przemocy w kontekście procesów uczenia się społeczno-kulturowego oraz poznają mechanizmy zachowań agresywnych,
- b) nauczą się rozróżniać zachowania agresywne i asertywne oraz określać w jaki sposób ich zachowanie krzywdząco wpływa na członków rodziny i na ich wzajemne relacje oraz przygotowują się do pełnej odpowiedzialności moralnej i psychologicznej za swoje czyny,
- c) poznają stereotypy i rozpoznają rzeczywiste powody skłaniania się w stronę rozwiązań siłowych w sytuacji konfliktu rodzinnego,
- d) poznają sposoby konstruktywnego rozwiązywania konfliktów oraz poznają wpływ jaki wywiera przemoc lub zaniedbywanie na psychikę i zachowanie dzieci.
- e) przygotowują się do rozpoczęcia pozytywnych zmian w relacjach osobistych z najbliższymi.

W sferze umiejętności:

- a) sprawcy przemocy zbadają osobisty system przekonań, postaw i nastawień emocjonalnych, które inicjują i wzmacniają stosowanie przez nich przemocy,
- b) poznają wartości i postawy stanowiące alternatywę wobec postaw wspierających przemoc,
- c) nauczą się rozpoznawać i konstruktywnie wyrażać uczucia, a także reagować w sposób adekwatny do uczuć innych osób bez sięgania po „rozwiązania siłowe”.
- d) wzmocnią własne poczucie odpowiedzialności za własne czyny, rozwiną zdolności do szacunku i wsparcia a także akceptowania odmienności postaw i przekonań innych ludzi.

VI. Podmiot i osoby realizujące program

1. Realizatorem programu jest Powiat Strzyżowski, w imieniu którego działa Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Strzyżowie z siedzibą przy ul. Parkowej 7.
2. Koordynatorem programu jest Dyrektor Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Strzyżowie lub osoba przez niego wyznaczona.

3. Miejsce realizacji:

Program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie realizowany będzie w oparciu o zasoby lokalowe Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Strzyżowie (38-100 Strzyżów, ul. Parkowa 7, I piętro) w zakresie:

- obsługi administracyjno – finansowej,
- formalnego naboru uczestników projektu.

Rzeczywisty nabór uczestników oraz indywidualne i grupowe zajęcia odbywać się będą w sali audiowizualnej nr 202, oddzielne wejście, po godzinach pracy Centrum.

Realizator programu:

- a) rekrutuje uczestników programu,
- b) realizuje program zgodnie z założonymi celami,
- c) zapewnia obsługę finansową programu,
- d) prowadzi monitoring i ewaluację programu,
- e) pozyskuje partnerów i współpracuje z nimi w zakresie realizacji programu.

4. Oddziaływania korekcyjno-edukacyjne wobec sprawców przemocy prowadzone są przez osoby, które:

- a) ukończyły studia II stopnia na jednym z kierunków: psychologia, pedagogika, pedagogika specjalna, nauki o rodzinie, politologia, politologia i nauki społeczne w zakresie pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej, resocjalizacji lub pracy socjalnej albo innym kierunku uzupełnionym studiami podyplomowymi w zakresie psychologii, pedagogiki, resocjalizacji;
- b) posiadają zaświadczenie o ukończeniu szkoleń w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie w wymiarze co najmniej 100 godzin, w tym w wymiarze 50 godzin w zakresie pracy z osobami stosującymi przemoc w rodzinie;
- c) mają udokumentowany co najmniej 3 letni staż pracy w instytucjach realizujących zadania na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

5. Wskazane jest aby program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych był prowadzony przez dwie osoby odmiennej płci.

VII. Adresaci programu

1. Uczestnikami programu mogą być:

- osoby skazane za czyny związane ze stosowaniem przemocy w rodzinie, odbywających karę pozbawienia wolności w zakładach karnych albo wobec których sąd warunkowo zawiesił wykonanie kary, zobowiązując je do uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych;
- osoby stosujące przemoc w rodzinie, które uczestniczą w terapii leczenia uzależnienia od alkoholu lub narkotyków, lub innych środków odurzających, substancji psychotropowych albo środków zastępczych, dla których oddziaływania korekcyjno-edukacyjne mogą stanowić uzupełnienie podstawowej terapii;
- osoby, które w wyniku innych okoliczności zgłoszą się do uczestnictwa w programie oddziaływań korekcyjno - edukacyjnych.

VIII. Warunki uczestnictwa w programie

1. Pomyślna kwalifikacja uczestnika, poprzedzona wywiadem dotyczącym sytuacji rodzinnej, prawnej, zdrowotnej, zawodowej.
2. Zakwalifikowanie do programu pod warunkiem uznania przez kandydata faktu stosowania przemocy.
3. Pisemna zgoda uczestnika i zobowiązanie do przestrzegania regulaminu programu.
4. Przed przystąpieniem do programu uczestnik podpisuje kontrakt określający zasady uczestnictwa w programie.
5. Wobec osób, których uczestnictwo w programie związane jest z decyzją sądu, policji lub prokuratury stosuje się powiadamianie tych organów o:
 - przystąpieniu sprawcy przemocy do programu,
 - uchylania się od uczestnictwa w programie,
 - zakończeniu uczestnictwa w programie.
6. Uczestnik może wziąć udział w kolejnej edycji programu, z własnej woli lub po uprzednim skierowaniu przez właściwe podmioty. Organizator może odmówić przyjęcia uczestnika na kolejną edycję programu ze względów organizacyjnych (zbyt liczna grupa) lub ze względów bezpieczeństwa (zachowanie zagrażające innym osobom, uniemożliwiające pracę grupy i.in.). W takiej sytuacji organizator wskazuje osobie inne możliwości pomocy np. udział w spotkaniach indywidualnych, terapię.

7. Osoby, które w bieżącym roku przerwały lub nie dokończyły udziału w programie, mogą wziąć udział w oddziaływaniach realizowanych w kolejnych latach.
8. Osobę stosującą przemoc w rodzinie, u której zostało rozpoznane uzależnienie od alkoholu lub narkotyków, lub innych środków odurzających, substancji psychotropowych albo środków zastępczych, kieruje się w pierwszej kolejności na terapię leczenia uzależnienia.
9. Uczestnictwa w programie odmawia się osobom, które zostały zdiagnozowane jako osoby chore psychicznie lub osobom z poważnymi zaburzeniami emocjonalnymi, w szczególności z zaburzeniami osobowości antyspołecznej oraz zaburzeniami osobowości pogranicznej, gdyż ich udział w programie mógłby tworzyć poważne szkody w realizacji zajęć edukacyjno-korekcyjnych.

IX. Sposób realizacji programu

1. Program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie realizowany będzie w latach 2021 - 2023. Realizacja programu odbywać się będzie w systemie zamkniętym, nie przewiduje się kwalifikowania nowych osób w trakcie realizacji cyklu zajęć. Każdorazowa realizacja edycji programu poprzedzona zostanie stosownym ogłoszeniem na stronie internetowej Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Strzyżowie i poinformowaniem partnerów programu. Termin rozpoczęcia pierwszej edycji programu w danym roku uzależniony będzie od liczby osób zainteresowanych udziałem w programie. W przypadku pojawienia się problemów z rekrutacją wymaganej liczby uczestników (tj. około 10-15 osób) program nie będzie realizowany. Możliwe jest uruchomienie programu z mniejszą liczbą uczestników, po uzyskaniu pisemnej zgody z Wydziału Polityki Społecznej Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie. W przypadku uruchomienia programu z mniejszą grupą osób, następuje obniżenie kwoty dotacji na realizację programu.
2. Jedna edycja programu będzie obejmowała co najmniej 60 godzin zajęć w formie spotkań grupowych, liczba ta może być odpowiednio zwiększana. Natomiast na pracę indywidualną z każdym uczestnikiem programu przewiduje się co najmniej 2 godziny, liczba ta może być zwiększana. Zatem liczba godzin pracy indywidualnej będzie uzależniona od liczby uczestników programu. Godzina zajęć jest liczona jako minimum 45 minut bezpośrednich oddziaływań na uczestnika programu, natomiast pozostały czas

godziny zegarowej powinien być wykorzystany na wytworzenie i uporządkowanie dokumentacji z zajęć.

3. Harmonogram spotkań i czas trwania zajęć w poszczególnych dniach będzie przedstawiony uczestnikom programu i będzie mógł być modyfikowany w celu zwiększenia ich frekwencji na zajęciach, działania te przyczynią się do zwiększenia liczby osób które ukończą program.
4. Przerwy między kolejnymi zajęciami nie powinny być dłuższe niż tydzień. Program realizowany będzie w grupach nie większych niż 10-15 uczestników.
5. Wszystkie działania prowadzone w ramach programu będą dokumentowane, w szczególności na etapach: rekrutacji, przeprowadzenia diagnozy wstępnej oraz pogłębionej, w trakcie realizacji zajęć indywidualnych i grupowych, podczas prowadzonego monitoringu, na etapie cząstkowej oraz końcowej ewaluacji programu.
6. Podstawową formą oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych będzie praca grupowa. Uzupełnieniem pracy grupowej może być praca indywidualna.

Planowane są następujące etapy realizacji programu:

Etap I

Kandydat do programu odbywa 2 godziny indywidualnych konsultacji, na których realizator przeprowadza wstępną diagnozę sytuacji życiowej, określa potrzeby kandydata i obowiązkowo zawiera z nim pisemny kontrakt.

Kontrakt zawiera:

- formalne wymogi systematycznej obecności na zajęciach wraz z określeniem sankcji za uchylanie się od udziału w programie,
- zobowiązanie do powstrzymania się od przemocowych zachowań w kontaktach z członkami rodziny i innymi ludźmi,
- zobowiązanie do powstrzymania się od spożywania alkoholu, narkotyków i innych substancji psychoaktywnych,
- obowiązek bezpiecznego i zgodnego z zasadami współżycia społecznego i zachowania w trakcie uczestnictwa w zajęciach,
- wymóg uznania odpowiedzialności za stosowaną przemoc.

Kontrakt powinien zawierać sankcje za złamanie wyżej wymienionych zasad uczestnictwa w programie, w tym wykluczenia z dalszego udziału w programie.

Etap II

W ramach spotkań przeprowadzonych zostanie 12 spotkań grupowych po 4 godziny każda (w tym 1 godzina edukacji, 3 godziny zajęć warsztatowych).

Spotkania grupowe, będą odbywać się nie rzadziej niż raz w tygodniu. Podzielone będą na bloki tematyczne i dostosowane do możliwości uczestników. Treści edukacyjne będą służyć uczestnikom programu do przeformułowania własnych przekonań i postaw, które mają wpływ na stosowanie i usprawiedliwianie przemocy. Szczegółowa zawartość merytoryczna programu zostanie przygotowana przez prowadzącego.

Etap III

Każdy uczestnik w trakcie programu będzie uczestniczył w specjalistycznych konsultacjach typu: psychologicznego, prawnego i terapeuty do spraw uzależnień. Zakłada się, że zostaną zrealizowane 3 spotkania po 4 godziny. Spotkania te wzbogacą umiejętności psychospołeczne uczestników i dadzą możliwości podsumowania efektów pracy.

Zajęcia grupowe prowadzone będą w formie wykładów, psychoedukacji, psychodramy, odgrywania scenek sytuacyjnych. W trakcie realizacji programu obowiązuje następująca dokumentacja:

- Kwestionariusz wywiadu;
- Oświadczenie uczestnika o dobrowolności uczestnictwa;
- Oświadczenie uczestnika o wyrażeniu zgody na przetwarzanie danych osobowych do celów realizacji programu;
- Oświadczenie uczestnika o akceptacji warunków uczestnictwa w programie;
- Listy obecności na zajęciach;
- Konspekty zajęć;
- Ankieta monitorująca w trakcie zajęć;
- Ankieta ewaluacyjna na zakończenie programu.

Osoba odpowiedzialna za realizację spotkań indywidualnych będzie zobowiązana m.in. do:

- przeprowadzenia indywidualnej diagnozy osób biorących udział w programie,
- podpisania z każdym uczestnikiem programu oświadczenia o akceptacji reguł w programie oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych,
- prowadzenia listy obecności,
- sporządzenia sprawozdania.

Osoba odpowiedzialna za realizację zajęć grupowych (edukacyjnych i korekcyjnych) będzie zobowiązana m.in. do:

- prowadzenia listy obecności,
- sporządzania sprawozdania dotyczącego oceny końcowej postępów osób uczestniczących w zajęciach,
- prowadzenia dokumentacji zajęć, w których należy ująć: termin spotkania, tematykę, podpisy osób prowadzących, listy osób uczestniczących na poszczególnych zajęciach.

X. Partnerzy programu

Założenia programowe w skutecznym osiągnięciu założonych celów i rezultatów przewidują współpracę z wieloma instytucjami i organizacjami, którymi są:

- Ośrodki Pomocy Społecznej,
- Sąd,
- Kuratorzy zawodowi,
- Prokuratura,
- Policja,
- Organizacje pozarządowe,
- Kościoły i organizacje Kościelne,
- Rodziny uczestników programu.

XI. Źródła finansowania programu

Opracowanie i realizacja programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie należy do zadań w zakresie administracji rządowej realizowanych przez powiat. Środki na realizację i obsługę tego zadania zapewnia więc budżet państwa.

W związku z tym, planowanie wydatków następuje na poziomie powiatu rokrocznie a realizacja programu uzależniona jest od wysokości środków przekazanych samorządowi powiatowemu z budżetu państwa na ten cel. Istnieje możliwość finansowania programu z innych źródeł zewnętrznych.

XII. Monitoring

Realizacja programu jest ściśle związana z działaniami monitorująco kontrolnymi, które stanowią część nadzoru nad jego realizacją. System monitorowania obejmuje:

- postęp względem zaplanowanych założeń, działań i rezultatów programu,
- zachowanie związane z przemocą u osób uczestniczących w programie w trakcie jego trwania oraz do 3-ch lat po jego zakończeniu.

Monitorując program będziemy szukać odpowiedzi na pytania:

- czy podejmowane działania prowadzą do osiągnięcia celu finalnego,
- czy program wymaga przeformułowania działań,
- czy adresaci programu zachowują się zgodnie z oczekiwaniami.

Celem monitoringu jest sprawdzenie czy zaplanowane działania w końcowym efekcie są użyteczne dla odbiorców i współodbiorców, którymi w tym przypadku są rodziny osób stosujących przemoc.

Do oceny skuteczności działań programowych niezbędna jest współpraca z partnerami programu, szczególnie tymi, którzy realizują programy przeciwdziałania przemocy i ochrony ofiar przemocy w rodzinie.

Monitorowanie sytuacji rodzin sprawców przemocy w rodzinie – informacje uzyskane z ośrodków pomocy społecznej właściwych ze względu na miejsce zamieszkania rodzin, czterokrotnie w ciągu roku w odstępach trzymiesięcznych, od zakończenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych.

Spotkanie ewaluacyjne realizatorów programu odbywać się będzie raz w roku w siedzibie PCPR i będzie służyło ocenie podsumowującej podjęte działania.

XIII. Zagrożenia realizacji programu i zakończenie

Program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie realizowany przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Strzyżowie to ułożony w określonym czasie ciąg działań zmierzających do wybranej, specyficznej grupy odbiorców, wymagający zaangażowania środków rzeczowych, ludzkich i finansowych. Realizacja założeń programowych wiąże się nierozdzielnie z ryzykiem wystąpienia zjawisk czy działań, które mogą mieć negatywne skutki dla przebiegu całego programu lub jego poszczególnych części.

Najistotniejsze zagrożenia wiążą się z brakiem wystarczającej ilości zewnętrznych środków finansowych, od których realizacja programu jest zależna.

Ponadto zagrożeniem dla programu może być brak dostatecznego zainteresowania adresatów uczestnictwem w jego działaniach. Kluczem do sukcesu w realizacji programu będzie niewątpliwie świadomość wystąpienia ryzyka i reagowanie przez realizatorów programu na pojawiające się problemy i zagrożenia.

Ważnym ogniwem prowadzenia programu jest ścisła i umiejętna współpraca z instytucjami i organizacjami pełniącymi funkcję partnerów programu, doświadczenie realizatora a przede wszystkim kwalifikacje, umiejętności i doświadczenie zespołu prowadzącego zajęcia.

Nie bez znaczenia jest rzetelna ocena bieżąca realizacji programu a także skuteczny monitoring.

PRZEWODNICZĄCA
RADY POWIATU

mgr Małgorzata Skalska-Nieroda